

SUÇLULARIN GERİ VERİLMESİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

Asistan Kayıhan İÇEL

G İ R İ Ş

İnceleme konumuz, eski çağlardan beri devletleri daima meşgul eden bir problem olarak ortaya çıkmış (Suçluların geri verilmesi) müessesesidir. Böyle bir meselenin devletleri meşgul etmesindeki sebep, devletlerin hâkimiyetlerinin ancak kendi ülkeleri üzerinde cereyan etmesi ve bu sebeple de yabancı bir devlete kaçmış suçlunun, ülkesinde suç işlenen devlet tarafından takip edilememesidir. Diğer taraftan, birçok devletlerin mülkîlik prensibini kabul etmeleri başka bir devlet ülkesinde suç işliyen şahısları takip etmelerine mani olduğu cihetle, suçluların cezalandırılması imkânı ortadan kalmaktadır. İşte bu sebeplerle başka memleketlere kaçan suçluların kesinleşmiş cezalarının infazı veya kendilerine isnat edilen suçlardan dolayı muhakemelerinin yapılması için milletlerarası bir hukukî yardım müessesesi olan suçluların geri verilmesi müessesesi ortaya çıkmıştır.

İnceleme konumuz olan bu müessese çeşitli hukuk dalları ile yakından ilgilidir. Şöyleki, suç ve suçlu konuları ile alâkası sebebiyle Ceza hukukunu, devletlerarası mukavelelere dayandığı için Devletler Umumî Hukukunu, devletlerin hâkimiyet hakkına dayanan muamelelerden olması sebebiyle de Âmme hukukunu alâkadar eder. Bütün bunların yanısıra, suçluların geri verilmesi, geri vermede vatandaş ile yabancı arasında fark gözetildiği cihetle, Devletler Hususî Hukukunu ilgilendiren bir müessesedir.

Çalışmalarımızda geri verme müessesesinin Devletler Hususî Hukukundaki yerini ayrı bir paragraf altında incelemeyi uygun bulmaktayız. İncelememizin diğer kısımlarında ise, müessesenin mahiyetini, tarihî gelişimini, kaynaklarını, şartlarını ve nihayet neticelerini tetkik etmeye çalışacağız.

§ 1. GERİ VERME KAVRAMI VE MÜESSESENİN
HUKUKİ MAHİYETİ

Bir devlet ülkesinde suç işledikten sonra yabancı bir memlekette kaçan suçluların, ülkesinde suç işlediği devletçe muhakemesinin icrası veya evvelce icra edilmiş muhakemenin neticesinde verilmiş cezanın infazının temini ve böylece suçluların cezasız kalmasına mani olmak için, devletler tarafından bu suçluların geri verilmesi cihetine gidilir.

Suçluların geri verilmesi problemi ortaya çıkınca, devletler tarafından, geri vermede tâbi olunacak kaideler ve takip edilecek usul teferruatıyla tanzim edilmeye başlanmıştır. Bu kaidelerin nelerden ibaret olduğunu ileride belirtmeye çalışacağız.

Burada müessesenin derinliklerine girmeden suçluların geri verilmesi müessesesinin tarifi üzerinde duracak olursak¹, şöyle bir tarif vermek mümkündür, sanıyoruz: «Suçluların geri verilmesi, suç işledikten sonra, başka bir devlet ülkesine kaçan suçlu şahsın o devlet tarafından, o kimseyi takip ve muhakemeye yahut hakkındaki cezayı tanfize yetkili olan devlete, resmî talep üzerine ve gerekli şartların mevcudiyeti halinde teslim edilmesidir».

Bu müessesenin hukukî esası tetkik edildiğinde, bunun hiç bir devlet toprağının suç işlemiş bir şahsa sığınak teşkil etmemesi prensibine dayandığını görürüz. Yani bu müessesenin hukukî esasında içtimaî fayda ve adalet mevcuttur². Müessesenin hukukî mahiyeti ise, cezaî mevzularda milletlerarası hukukî yardımlaşma tasarrufu olarak tezahür eder³. Bugün için geri verme muamelesini tamamen kazaî bir tasarruf olarak kabul etmek mümkün değildir, sanıyoruz. Çünkü geri verme tasarrufu henüz bir hâkimiyet tasarrufu olma vasfını kaybetmiş değildir. Fakat buna rağmen gittikçe kazaî bir tasarruf olma yolundadır⁴. Bilhassa «Suçluların İadesine

1) Müessese hakkında verilen tarifler için Bk. Özgen, E.: Suçluların Geri Verilmesi, Ankara, 1962, s. 3; Fenwick, C. G.: International Law, New York, 1948, s. 30; Schultz, H.: Das schweizerische Auslieferungsrecht, Basel, 1953, s. 7.

2) Dönmezer, S. - Erman, S.: Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku, c. II/2, 2. bası, s. 1132; Armaoğlu, F. H.: Belçika kaidesi ve Siyasî Suçluların İadesi Meselesi (Adalet Dergisi Yıl. 42, Ekim 1951, Sy. 10, s. 1591); Doğanay, Y. Ü.: Das Türkische Auslieferungsrecht, Diss. Freiburg, 1956, s. 4.

3) Doğanay : 3; Schultz : 13.

4) Doğanay : 3; Dönmezer - Erman : 1140; Taner, M. T.: Ceza Hukuku, Umumî Kısım, 3. bası, İstanbul 1953, s. 233.

Dair Avrupa Sözleşmesi»⁵ ile birlikte, geri vermenin, beynelmilel bir mükellefiyetin gerektirdiği kazaî bir tasarruf şeklini iktisap etmesi yönünde adım atılmıştır. Gerçekten bu sözleşmenin 22. maddesi «Suçluların iadesi ve muvakkat tevkif usulüne, işbu sözleşmedeki aksine hükümler müstesna, kendisinden iade talebedilen taraf kanunu tatbik olunur.» demek suretile sözleşmenin tarafları olan devletlere beynelmilel bir mükellefiyet yüklemiştir.

§ 2. GERİ VERME MÜESSESESİNİN DEVLETLER
HUSUSÎ HUKUKUNDAKİ YERİ

Yabancıların âmme hakları bakımından haiz oldukları bir hak da, kişi dokunulmazlığıdır. Bu hususta anayasalarda ve Milletlerarası İnsan Hakları Sözleşmelerinde hükümler mevcuttur. Anayasamızın 14. maddesi de «Herkes yaşama, maddî ve manevî varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir.

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz.» demek suretile kişi dokunulmazlığı konusunda yabancı ile vatandaş arasında bir fark gözetmemiştir. Yabancı da yerliler gibi kanunî bir sebep olmaksızın takip, tevkif ve hapsolünamaz⁶. Durum böyle olmakla beraber, yani kişi dokunulmazlığı bakımından yabancı ile vatandaş arasında bir fark mevcut olmadığı halde, Anayasamızın 13. maddesinin de belirttiği üzere bu prensibe milletlerarası hukuka uygun olarak istisnalar konulabilir. Milletlerarası hukukun da kabul ettiği bu istisnalardan birisi, inceleme konumuz olan suçluların geri verilmesi müessesesi diğeri ise, sınır dışı etme müessesesidir.

Demek oluyor ki, Devletler hususî hukuku bakımından suçluların geri verilmesi, yabancılara tanınan kişi dokunulmazlığı ko-

5) Bu sözleşme Türkiye tarafından 18.11.1959 tarih ve 7376 No.lu Kanunla tasdik edilmiştir. (Resmî Gazete, 26.11.1959, No. 10365).

6) *Berki, O. F.* : Devletler Hususî Hukuku, c. I, 4. Bası, Ankara 1961, s. 164.; *Altuğ, Y.* : Yabancıların Hukukî Durumu, İstanbul, 1963, s. 127.; *Seviğ, M. R. - Seviğ, V. R.* : Devletler Hususî Hukuku, 3. Bası, İstanbul, 1962, s. 256.; *Nomer, E.* : Teb'a İle Yabancıların Hukukî Müsavatı, İstanbul, 1962, s. 58 v.d. 84, 86.

nusunda istisnâî bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır: Çünkü suçluların geri verilmesinde, geri verilebilen şahıslar ancak yabancılardır, vatandaşlar ise, başka memlekette suç işledikleri takdirde vatandaşı oldukları devlet tarafından geri verilmezler. Bu konuyu, yani vatandaşın geri verilmemesi konusunu, ileride geri vermenin şartları kısmında inceleyeceğiz. Burada ise, önemli bulduğumuz için, geri verme müessesesi ile sınır dışı etme müessesesi arasında mevcut farklara temas etmek ve bunun için de sınır dışı etme muamelesi hakkında bir miktar bilgi vermek istiyoruz.

Hemen şunu belirtelim ki, iki müessesenin yegâne müşterek noktaları her ikisinin de sadece yabancılar bakımından kabilî tatbik olmasıdır. Bu müşterek nokta dışında iki müessese birbirlerinden tamamile ayrılırlar⁷.

Genel olarak yabancılar, mahallî âmme intizamını ve devletin emniyet ve asayişini ihlâl ettikleri takdirde, sınır dışı edilebilirler. Bu sebeptendir ki, sınır dışı etme millî emniyet tedbirlerindedir⁸. Yani sınır dışı edilmede takip edilen gayeler, siyasî, iktisadî, zabıta gayeleridir⁹. Halbuki suçluların geri verilmesinde gaye, suçluların cezasız kalmasını önlemektir ve bunun için de bir suçtan sanık veya mahkûm olmak icap eder.

Geri verme ile sınır dışı etme arasında müesseselerin hukukî mahiyetleri bakımından da fark vardır. Geri verme devletler hukuku tasarrufudur ve bu yüzden de gün geçtikçe kazafî bir mahiyet kazanmaktadır. Buna mukabil, sınır dışı etme, mahallî hukuku ilgilendiren bir zabıta tedbiri mahiyetini haizdir¹⁰. Sınır dışı etme, bir devletin tek taraflı kararı ile hüküm ifade ettiği halde, geri verme müessesesinde, iki devletin uyuşmasına, bunun için de bir talebe ve bu talebin kabulüne ihtiyaç vardır¹¹.

Türk hukukunda sınır dışı etme müessesesine yer verilmiştir. Yabancıların Türkiyede İkamet ve Seyahatleri hakkındaki kanunun 19. maddesi «İçişleri Bakanlığınca, memlekette kalması umumî güvenliğe, siyasî ve idarî icaplara aykırı yabancılar verilecek muayyen müddet zarfında Türkiyeden çıkmağa davet olunur. Bu müddetin sonunda Türkiyeyi terketmeyenler sınır dışı edilebilirler.» de-

7) *Schultz* : 26.

8) *Gözübüyük, A. P.* : Suçluların Geri Verilmesi Hukukunun Birleştirilmesi ve Geriverme umumî Anlaşma Tasarısı, Ankara, 1949, s. 11.

9) *Schultz* : 27.

10) *Schultz* : 27; *Doğanay* : 5.

11) *Özgen* : 32.

mek suretile müesseseye yer vermiştir. Bundan başka, aynı kanunun 20. maddesi de, pasaportlarını yenilemeyen yabancılar bakımından sınır dışı etme müessesesini zikretmiştir. Bütün bunların yanı sıra sözü geçen kanunun 21. maddesi «Tabiiyetsiz veya yabancı devlet teb'ası çingenelerin ve Türk kültürüne bağlı olmıyan yabancı göçebelerin sınır dışı edilmelerine İçişleri Bakanlığı selâhiyetlidir.» demektedir. Yani bu maddeye göre, çingenelik ve göçebelik bir sınır dışı etme sebebidir.

Diğer taraftan Lozan anlaşmasına bağlı İkamet ve Adlî Selâhiyet mukavelesinin 7. maddesinde de sınır dışı etme müessesesine yer verildiğini görmekteyiz.

Sınır dışı etme konusunda İçişleri Bakanlığının haiz olduğu yetkiyi Devlet Şûrası hükûmet tasarrufu olarak kabul etmiş bulunmaktadır¹². Buna mukabil, geri verme ile ilgili olarak Devlet Şûrasına akseden yegâne hâdise olan (Chavel - Bize) dâvasında, Şûra, suçluların geri verilmesine müteallik kararların hükûmet tasarrufu olup olmadığını münakaşa etmemekle beraber, «bu nevi kararların hükûmet tasarrufu olduğu» gerekçesile dâvayı baştan reddetmeyip, esasın tetkikine geçtiği cihetle, Devlet Şûrasının, bu kararların hükûmet tasarrufu olmadığı kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden, bu kararlar aleyhine şekil, selâhiyet, usul, sebep, mevzu ve maksat bakımlarından Devlet Şûrasına gidilebilir¹³.

Bazı devletler, geri verme müessesesinin eksiklerini doldurmak için sınır dışı etme müessesesine müracaat etmektedirler. Bilhassa suçluların geri verilmesi için bir anlaşmanın mevcudiyetini şart olarak kabul eden devletler, böyle bir şartın yabancı suçluları cezadan kurtarabileceği ihtimalini düşünerek, sınır dışı etme tedbirlerine müracaat etmektedirler. Meselâ, İtalyada me haz kanununun meriyeti

12) Devlet Şûrası 5. Dairesinin 12.2.1943 tarih ve 43/343 sayılı kararı, (Okay, S. N. : Danıştay Karar ve İçtihatları, Ankara, 1946, s. 74).

13) Duran, L. : Türkiye Hükûmetinin Suçluların İadesine Dair Kararları Üzerinde Kazaf Murakabe (Tahir Taner'e Armağan, İstanbul, 1956, s. 609). Bu hususta Anayasamızın 114. maddesi «İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, hiç bir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.» demektedir. Anayasamızın bu hükmü muvacehesinde, bugün hükûmet tasarruflarının mevcut olup olmadığı bir meseledir. Kanaatimizce bu hüküm sadece idarenin eylem ve işlemlerine taallük etmektedir. Zira ön tasarıda (133. m.) icra organının ve idarenin tasarruflarından bahsedildiği halde, sonradan icra organının tasarrufları metinden çıkarılmıştır. Durum böyle olunca, geri verme tasarrufunun, hükûmet tasarrufu olup olmadığı meselesi bugün için de önemini muhafaza etmektedir.

sırasında ,yabancı memlekette suç işledikten sonra İtalyaya kaçan bir yabancının geri verilmesi, talep eden devletle İtalya arasında bir anlaşma mevcut olmadığı için, mümkün olmazsa *P u b b l i c a S i c u r e z z a* (Âmme emniyeti kanunu) nın 90 ve 91. maddelerine göre sınır dışı edilmesi cihetine gidiliyordu ¹⁴. Keza bugün Norveçte, çeşitli sebeplerle geri verilemiyen yabancı suçlular, 27. Temmuz. 1956 tarihli Yabancılar hakkındaki kanun hükümlerine dayanılarak sınır dışı edilmektedirler. Böylece Norveç tatbikatında sınır dışı etme muamelesi, kaideten sınır dışı edilen şahıs kendi ana vatanınca kabul edileceğine göre, bir nevi suçluları geri verme muamelesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebepten de, Suçluların geri verilmesine dair Norveç kanununun (14. Haziran. 1908) liberal hükümleri Yabancılar hakkındaki kanun hükümlerile az veya çok bertaraf edilmektedir ¹⁵.

Yalnız şu hususu da belirtelim ki, suçluları geri verme anlaşmalarına, geri verme müessesesinin eksikliklerini tamamlamak için, sınır dışı etme ile ilgili hükümlerin konulması fikri ortaya atılmışsa da bu fikirler tenkid edilmiş ve sınır dışı etme kararının hükümetçe alınan millî emniyet tedbirleri cümlesinden olduğu, bu sebepten de geri verme anlaşmalarına bu müessesenin sokulmaması gerektiği, ileri sürülmüştür ¹⁶.

§ 3. GERİ VERME MÜESSESESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Burada suçluları geri verme müessesesinin tarihte ne şekilde bir gelişme arzettiğini incelemeye çalışacağız.

Bu incelemeyi yaparken, müessesenin genel olarak nasıl doğduğunun ve ne şekilde geliştiğinin araştırılması ile Türk hukuku yönünden tarihen takibettiği seyrin araştırılmasını birbirinden tefrik etmeyi, uygun bulmaktayız.

I — Genel olarak :

Suçluların geri verilmesi muamelelerine çok eski devirlerden beri tesadüf edilmektedir. Meselâ, Hititliler ile Mısırlılar arasında

14) *Manzini, V.* : Trattato di Diritto Penale Italiano, c. I, Torino, 1920. s. 366.

15) *Andeanes, J.* : Das norwegische Strafrecht (Das ausländische Strafrecht der Gegenwart, Herausgegeben von Merger, E. - Schönke, A. - Jescheck H. H., 4. Band, Berlin, 1962, s. 280).

16) *Gözübüyük* : Suçluların Geri Verilmesi..., 11.

aktedilen bir anlaşmada suçluların geri verilmesine dair hükümler mevcuttur¹⁷. Roma hukukunda da suçluların geri verilmesi müessesesinin mevcudiyetini görmekteyiz. Geri verme talebi, Roma hukukunda, devletin en büyük otoritesinden gelmekte idi. Bu müessese tâbi devletlere karşı bir üstünlüğün tezahürü olarak tatbik ediliyor, buna mukabil diğer devletlere karşı, devlete ve vatandaşa tevcih edilmiş bir tecavüzün izalesinin temini gayesile kullanılıyor ve böyle bir talebin reddi zımnî harp tehdidini de ihtiva ediyordu¹⁸.

Hemen şunu söylemek icap eder ki, bugünkü anlamıyla geri vermeye henüz bu devirlerde tesadüf etmeye imkân yoktur. Çünkü geri verme müessesesi ancak tekâmül etmiş bir devletler hukukunun mevcudiyetile ortaya çıkabilir. Halbuki bu ilk devirlerde, tekâmül etmiş bir devletler hukuku yoktur¹⁹. İşte bu yüzden ki, bugünkü anlamda geri verme hukukunun doğuşu ancak 19. asırda mümkün olmuş ve devletlerin tekâmülüne paralel olarak gelişmiştir. Bilhassa bu tarihlerden itibaren taşıt vasıtalarının tekâmülü ve devletler arasında sulhun mevcudiyeti, suçluların suç işledikleri devletin hudutlarını kolaylıkla aşmaları imkânını sağlamıştır. Bu sebeple hâdiseden mücerret geri verme anlaşmaları akteilmeye başlanmış, diğer yandan müesseseyi tanzim eden müstakil kanunlar meydana getirilmiştir²⁰. Bu hususta ilk müstakil geri verme kanununu vücuda getiren devlet Belçikadır (1. Ekim. 1833). Belçikayı takiben, Lüksemburg (31. Aralık. 1841, sonra 13. Mart. 1870 Kanunu), Hollanda (13. Ağustos. 1849, sonra 6. Nisan. 1875 Kanunu), İngiltere (9. Ağustos. 1870, sonra 6. Temmuz. 1891 kanunu), Arjantin (20. Ağustos. 1885), Peru (27. Ekim. 1888), İsviçre (22. Ocak. 1892) suçluların geri verilmesi ile ilgili kanunlar yapmışlardır²¹.

Devletler arasında akte edilen mukavelelerin ve devletlerin bu hususta meydana getirdikleri millî kanunların yanısıra, bütün milletler için müşterek, bir milletlerarası rejimin tesisi hususunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır²². İlk olarak, 1880 de Devletler Hukuku Enstitüsü Oxford toplantısında suçluların geri verilmesine dair

17) *Bilsel, C.* : Devletler Arasında Anlaşmalar, İstanbul, 1936, s. 4.

18) *Özgen* : 18.

19) *Dönmezer - Erman* : 1135 - 1136.

20) *Doğanay* : 2 - 3.

21) *Schultz* : 17.

22) Bu konuda tafsilât için Bk. *Gözübüyük* : Suçluların Geri Verilmesi..., 14 v.d.; *Gözübüyük, A. P.* : Devletlerarası Ceza Hukuku, Ankara, 1959, s. 91 v.d.

umumî prensipleri gösteren bir tasarı kabul etmiştir. Daha sonra, 1882 yılında Alman hukukçuları 16. kongresinde v. Liszt tarafından, aynı mesele ele alınmıştır. Peru, Paraguay, Bolivya, Şili ve Brezilya arasında 1889 da Montevieda'da imzalanan «Milletlerarası Ceza Hukuku Anlaşması» da suçluları geri verme hukukunun birleştirilmesi ile ilgili bazı kaidelere yer vermiştir. Keza Milletlerarası ceza hukuku birliğinin 1910 da Bruxelles'de, Milletlerarası hukukçular komisyonunun 1912 de Rio de Janeiro'da yaptıkları toplantılarda geri verme hukukunun birleştirilmesi hususunda önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu mevzu takip yönünden polisi de ilgilendirdiği için «Milletlerarası adlî polis komisyonu» da bu hususta uzun çalışmalarda bulunmuş ve son olarak Eylül 1948 Prag toplantısında bir «Suçluları geri verme tip veya genel andlaşma» tasarısı hazırlanması kabul edilmiş ve bunun üzerine hazırlanan «Suçluları geri verme tip andlaşma tasarısı» düşüncelerini bildirmeleri için hükûmetlere gönderilmiştir. Aynı komisyonun 1949 Bern ve 1950 La Haye genel kurul toplantılarında, bu konuda hükûmetlerin fikirleri de gözönüne alınarak, kesin bir şekilde metni tesbit edilen andlaşma tasarısı diplomasi yoluyla hükûmetlere teklif edilmek üzere Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na gönderilmiştir²³. Fakat bu konuda ilk müsbet neticeye varan Avrupa Konseyi çalışmaları olmuş ve konsey 13. Aralık. 1957 tarihinde «Suçluların Geri Verilmesine Dair Avrupa Sözleşmesi» ni imzalamıştır. Memleketimizde iki sene sonra 1959 da bu sözleşmeye iltihak etmiştir.

Bütün bu söylediklerimizi hülâsa edecek olursak, inceleme konumuz olan müessese tarihen dört safhadan geçmiştir. Bu safhaların ilkinde, geri verme bilhassa siyasî suçlular bakımından tatbik edilmiş ve iki devlet arasında geçici bir tatbikat olarak uygulanmıştır. 19. yüzyıl ile birlikte ortaya çıkan ikinci safhada devletler karşılıklı olarak hâdiselerden ayrı umumî geri verme mukaveleleri aktetmeye başlamışlardır. Üçüncü bir safha olarak gösterebileceğimiz, millî kanunlar safhası olarak isimlendirebileceğimiz safhada ise, Devletler müstakil geri verme kanunları kabul etmişler ve bu kanunlarda geri verme ile ilgili bütün kaideleri tanzim etmişlerdir. Nihayet dördüncü bir safha olan tevhit safhasında ise, müşterek, umumî bir suçluları geri verme andlaşması vücuda getirilmeye çalışılmış ve Avrupa sözleşmesi ile bu çalışmalar kısmen başarıya ulaşmıştır.

23) Gözübüyük : Devletlerarası Ceza Hukuku, s. 91.

II — Türk Hukukun'da ²⁴ :

Türk hukuku yönünden suçluların geri verilmesine dair bilgilerimiz Osmanlı devletinin kuruluşundan bu yana inhisar etmektedir.

Biz bu husustaki incelemelerimizi üç kısımda yapacağız :

A — Osmanlı Devletinin kuruluşundan Kapitülâsyonlara kadar ki devrede geri verme.

B — Kapitülâsyonlar devrinde geri verme.

C — Kapitülâsyonların ilgasından 1926 Ceza kanununun neşri-kadar ki devrede geri verme.

(A) — Osmanlı Devletinin kuruluşundan Kapitülâsyonlara kadar ki devrede geri verme :

Bu devrede Ceza hukukuna ait başlıca hükümleri Kur'anda bulmaktayız. Buna rağmen Kur'anda ceza hükümlerinin tatbik sahası ve suçluların geri verilmesine dair hükümler mevcut değildir. Fakat, bu hususta İslâm ilminin prensiplerinden ve İslâm hukuku tatbikatından bazı kaideler çıkarmak mümkündür. Şöyle ki, İslâm hukukuna göre, şeriat bütün müslümanlar için mer'idir ve müslümanlar ülke dışında da olsa haklarında tatbik edilir. Diğer yandan, İslâm ceza hukuku hâkimiyet prensibine dayanır. Yani ülke dahilinde bir suç işleyen yabancı hakkında da mahallî hukuk tatbik edilir ²⁵.

Ceza hükümlerinin tatbik tarzının arzetmiş olduğu bu durum yanında, suçluların geri verilmesi müessesesine de, bu ilk devrede, tatbikatta rastlanılmaktadır. Şayet bir şahıs, Osmanlı Devleti topraklarında cezayı mucip bir fiil ika ettikten sonra, yabancı bir devlete kaçarsa, Osmanlı Devleti failin geri verilmesini talep ederdi. Keza yabancı devlette suç işledikten sonra, Osmanlı topraklarına kaçan suçluların geri verilmesi de kabul edilmişti. Ancak bunun için talep eden devletle Osmanlı Devleti arasında bir anlaşmanın mevcudiyeti şart idi. Şayet böyle bir anlaşma yoksa suçluların geri verilmesi mümkün değildi. Bu anlaşmalar suçluların geri verilmesine dair hususî anlaşmalar şeklinde olmayıp, umumiyetle sulh anlaşmalarına konulan hususî hükümler şeklindedir. Sulh anlaşmaları için ise, 627 yılında Mekke'de Hz. Muhammed ile müslüman olmıyan Kureyş kabilesi arasında aktedilmiş olan Hudeybiye sulh anlaşmasından

24) Bu hususta geniş malûmat için Bk. *Doğanay* : s. 6 v.d.

25) *Doğanay* : 8.

model olarak faydalanılırdı ²⁶. Ancak şunu da söylemek gerekir ki, bu devirde anlaşmaların aktinde nazara alınacak genel prensipler mevcut olmadığı için, her şey devletin takdirine kalmıştı.

B — Kapitülâsyonlar devrinde geri verme :

Kapitülâsyonlarla birlikte, Osmanlı devletinde hâkimiyet prensibi yabancıların lehine olarak büyük ölçüde zedelenmiş ve Türk mahkemelerinin kaza hakkı geniş derecede tahdit edilmiştir. Şöyle ki, aynı tabiiyetteki yabancılar arasındaki ceza dâvaları müşterek konsoloshanelerinde görülür, ayrı tabiiyette olan yabancılar arasındaki ceza dâvalarına ise dâvalının konsoloshanesinde bakılırdı. Buna mukabil bir yabancı ile bir Türk arasındaki dâvalarda Türk mahkemesi yetkili olmakla beraber, böyle bir dâvanın görülebilmesi için tercümanın huzuru şart idi ²⁷. Kapitülâsyonlar devrinde durum böyle olduğu için, Osmanlı devleti tarafından suçluların geri verilmesinde herhangi bir müşgûlât ortaya çıkmıyordu. Çünkü Devlet, şayet hâdise bir Türk ile ilgili değilse, fiil memlekette de işlense, yabancı devlette de işlense, faili geri vermek mecburiyetinde bulunuyordu ²⁸.

Gene bu devirde aktedilen barış ve ticaret anlaşmalarında, suçluların geri verilmesi ile ilgili hükümler vardır. Bunlara misal olarak, Pasarofça (1718), Belgrad (1739), Küçük Kaynarca (1774), Zıştov (1793), Rus - Türk ticaret anlaşması (1784), anlaşmalarını gösterebiliriz.

Bu devirde prensip olarak Osmanlı devleti siyasî suçluları geri vermemekte idi. Fakat bu prensip bazı anlaşmalarda ihlâl edilmiştir. Meselâ, Kaynarca anlaşmasının 2. maddesi gereğince âkit devletler ,siyasî suçlular da dahil olmak üzere bütün suçluları geri vermek mecburiyetindeydiler ²⁹.

Kapitülâsyonlar devrinde gerçek anlamda ilk geri verme anlaşmasının A.B.D. ile 1874 te aktedildiğini görmekteyiz. Fakat bu mukavelede karşılıklılık esası yoktur, anlaşma 1862 tarihli kapitülâsyonlara bir tahdit getirmiş değildir. Amerikan konsolosu, Osmanlı Devletindeki bir suçlunun geri verilmesini her zaman Türk hükûmetinden Kapitülâsyon hükümlerine göre isteyebilirdi ³⁰.

26) *Doğanay* : 9 (2 No.lu dip notu).

27) *Doğanay* : 10.; *Altuğ* : 62 - 63.

28) *Doğanay* : 12.

29) *Lammach* : Das Recht der Auslieferung wegen politischer Verbrechen, Wien, 1884, s. 40 - 41 (*Doğanay* : 12 den naklen).

30) *Doğanay* : 13.

Ⓒ— Kapitülâsyonların ilgasından 1926 Ceza kanununun neşrine kadarki devrede geri verme :

Kapitülâsyonlar 1914 yılında kaldırıldıktan sonra, Ceza kanunumuzun merieyete giriş tarihi olan 1926 yılına kadar suçluların geri verilmesi Türkiye ile yabancı devletler arasında aktedilen geri verme anlaşmalarına uygun olarak icra edilmiştir. Bu devrede aktedilen geri verme mukavelelerine misal olarak 1917 senesinde Almanya ile ve 1923 te A.B.D. ile aktedilen mukaveleleri gösterebiliriz³¹.

1926 da T.C.K. nun kabulü ile müessese gerek kanununun 9. maddesinde tanzim edilmiş ve gerekse bu hususta çeşitli devletlerle yeni geri verme mukaveleleri aktedilmiştir.

§ 4. GERİ VERME MÜESSESESİNİN KAYNAKLARI

Bugün suçluları geri verme hukukunun kaynakları, devletler arasında aktedilmiş milletlerarası mukaveleler ve dahilî hukuk kaideleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Suçluların geriverilebilmesi için bir anlaşmanın mevcudiyetinin zarurî olup olmaması hususunda müellifler arasında görüş ayrılıkları mevcuttur³². Şöyle ki, Anlaşmanın mevcudiyetini zarurî saymıyanlara göre, suçluların geri verilmesi tabiî hukukun bir zaruretidir. Bu görüş çerçevesinde 17. asır ve ondan önceki devirlerde sosyal zaruretlere sebepile tabiî hukuk prensiplerine uygun hareket edilerek, firarî mücrimler derhal mensup olduğu devletin adaletine teslim edilirdi³³.

Geri vermenin mümkün olması için anlaşmanın mevcudiyeti şartını arayanlara göre ise, geri verme devletler arası bir müessesedir³⁴ ve ancak karşılıklı anlaşmalarla mümkün olabilir. Şayet geri verme tabiî bir mükellefiyet olsaydı bu kadar anlaşma yapıl-

31) Doğanay : 14.

32) Bu konuda Bk. Fenwick : 330 v.d.; Özgen : 7 v.d.

33) Fenwick : 330. Bazı müelliflere göre (Oppenheim) ise, eğer devletin bir suçluları geri verme kanunu varsa, buna uygun bir anlaşma olmadıkça suçlu geri verilemez. Böyle bir kanun yoksa, anlaşma olmasa dahi hükümet suçluyu geri verme selâhiyetini haizdir (Özgen : s. 7); Bugün meselâ Norveç hukukunda normal geri verme için bir mukavele gerekirse de, böyle bir mukavele olmasa dahi, geri verme kanununun hükümlerine uygun olarak, geri verme cihetine gidilmektedir (Andenaes : s. 279).

34) Taner : s. 234.

mazdı. Bütün bu sebeplerle, suçluları geri verebilmek için bir anlaşmanın mevcudiyeti şarttır³⁵.

Kanaatimizce, bu ikinci görüş yerindedir. Çünkü geri vermede anlaşmanın mevcudiyeti şartı aranınca, geri verme devletlerin iyi niyet ve dostluğunun değil, anlaşmanın yüklediği mükellefiyetin bir neticesi olacaktır.

Türk hukuku bakımından meseleyi ele alacak olursak, Ceza kanunumuzun 6. maddesinin 3. fıkrası mucibince, eğer bir yabancı aleyhine bir yabancı tarafından Türkiye dışında Türk kanunlarına göre, aşağı haddi üç seneden eksik olmayan şahsi hürriyeti bağlayıcı bir cezayı gerektiren bir cürüm işlendiği takdirde, Adliye vekilinin talebi üzerine «iadeyi mücrimin muahhedesini bulunmamak veyahut iade keyfiyeti, cürmün irtikap edildiği mahallin veya failin teb'asından bulunduğu devletin hükûmeti tarafından kabul edilmiş bulunmak», şartıyla cezalandırılacağına göre, bu hükümden geri verme anlaşmasının mevcudiyetinin arandığı anlaşılmaktadır³⁶.

Tatbikata bakacak olursak, Temyiz mahkememizde suçluların geri verilebilmesi için bir anlaşmanın mevcudiyetini bir şart olarak aradığını görmekteyiz³⁷.

35) *Fenwick* : s. 330 - 331.

36) *Özgen* : s. 9.

37) Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 31.X.1949 tarih ve E. 1/108, K. 93 sayılı kararı «*Çağlayan, M. M. : Türk Ceza Kanunu, c. I, Ankara, 1962, s. 22.*»

Türkiye birçok devletlerle geri verme anlaşmaları aktetmiştir. Bu anlaşmalar şunlardır :

1 —	Almanya ile	«tasdik kanunu: sayı. 1800, tarih. 26. 3.1931
2 —	A. B. D. »	» 2404 » 7. 4.1934
3 —	Belçika »	» 3647 » 16. 6.1939
4 —	Bulgaristan »	» 1649 » 26. 5.1930
5 —	Çekoslovakya »	» 2055 » 2. 7.1937
6 —	Irak »	» 2039 » 27. 6.1932
7 —	İran »	» 3212 » 7. 6.1937
8 —	İsviçre »	» 2535 » 23. 6.1934
9 —	İtalya »	» 1394 » 16. 2.1929
10 —	Macaristan »	» 2422 » 3. 5.1934
11 —	Suriye »	» 3883 » 17. 6.1940
12 —	Yugoslavya »	» 2878 » 25.12.1935
13 —	Yunanistan »	» 2755 » 20.12.1939

Avrupa sözleşmesinin 28. maddesi ile bu mukaveleyi imza ve tasdik eden devletler arasında evvelce aktedilmiş suçluların iadesine dair anlaşmalar ilga edilmiş olduğu için, yukarıda zikretmiş olduğumuz anlaşmalardan, Türkiye ile Almanya, Belçika, İtalya, Yunanistan arasındaki anlaşmalar ortadan kalkmıştır.

Suçluların geri verilmesi konusunda dahilî hukuk kaidelerini tetkik edecek olursak, devletlerin bu hususta çeşitli şekilde müesseseyi tanzim ettikleri müşahade edilir. Bazı devletler, Ceza kanunlarına koymuş oldukları hükümlerle müesseseyi tanzim etmişler ve bu hususta müstakil kanunlar çıkarma cihetine gitmemişlerdir. Buna mukabil diğer bazı devletler müstakil bir geri verme kanunu kabul etmişlerdir³⁸. Şurası muhakkaktır ki, geri vermeyle ilgili müstakil bir kanunun kabulü devletler arasında doğabilecek ihtilâfların önlenmesini mümkün kıldığı gibi, geri verilebilecek şahsın emniyeti bakımından gerekli teminatı da sağlamış olur ve böylece keyfilik yalnız devletler arasındaki münasebetler bakımından değil, devletle fert arasındaki münasebetler yönünden de önlenmiş olur³⁹.

Nihayet diğer bazı devletler ise, anayasalarına da geri verme ile ilgili hükümler koymuşlardır. Özgen, doktora tezinde bu konuyu incelerken, anayasalarında geri verme ile ilgili hükümler mevcut olan devletlerin esas itibarile müstakil bir geri verme kanununa sahip olmayan devletler olduğunu zikretmekte ise de, kanaatimizce bu fikir yerinde değildir, çünkü müstakil geri verme kanunlarına sahip oldukları gibi, anayasalarında da geri verme ile ilgili hükümler mevcut olan devletler vardır. Meselâ, Almanya hem 23. Aralık. 1929 tarihli geri verme kanununa (Deutsches Auslieferungsgesetz) sahiptir, hem de 23. Mayıs. 1949 tarihli Anayasanın 16. maddesinin 2. fıkrasında geri verme ile ilgili hükümler mevcuttur⁴⁰.

38) Sahife 698 de zikrettiğimiz müstakil geri verme kanunlarına sahip devletlere şu devletleri de ilâve edebiliriz: A.B.D. (1848), Japonya (1887), Norveç (1907), Brezilya (1911), İsveç (1913), Finlandiya (1922), Fransa (1927), Almanya (1929).

39) *Dönmezer - Erman* : s. 1137.

40) *Özgen*, Ceza kanunlarına koymuş oldukları hükümlerle müesseseyi tanzim eden devletler ve ayrı bir geri verme kanununa sahip devletlerin yanı sıra üçüncü bir grup olarak, müstakil bir geri verme kanununa sahip olmakla beraber Anayasalarında bu hususta hüküm bulunan devletleri göstermektedir (*Özgen* : s. 13).

Alman Federal Cumhuriyeti Anayasasının geri verme ile ilgili hükmü ve bu hüküm hakkında izahat için Bk. *v. Mangoldt, H. - Klein, F.* : Das Bonner Grundgesetz, Band. I, Berlin und Frankfurt, 1957, s. 493 v.d. Alman Anayasasının 16. maddesinin 2. fıkrası şöyledir: «Hiç bir Alman suçluların geri verilmesi yolu ile yabancı devlete teslim edilemez. Siyasî sebeplerle takip olunanlar sığınma hakkından faydalanırlar.»

Anayasalarında geri verme ile ilgili hükümler mevcut olan devletlere misal olarak şu devletleri gösterebiliriz: Panama (m. 23) «*Lütem, İ.* : Yeni Ana-

Bütün bu tetkikler bize gösteriyor ki, geri verme hukukunun kaynakları dahilî kaynaklar (yani müstakil olsun olmasın kanun hükümleri) ve milletlerarası kaynaklar (anlaşmalar) olmak üzere iki kısımda toplanmaktadır. Durum böyle olunca müşahhas bir hâdisede bu kaideler ne şekilde tatbik edilecektir? Diğer bir deyişle, şayet anlaşma hükümleri ile millî kanun hükümleri arasında bir aykırılık mevcutsa veya anlaşmanın atıf yaptığı millî kanun sonradan tâdil edilmişse durum ne olacaktır?

Birinci mesele bakımından uzun münakaşalara girmeksizin ⁴¹, şunu söyleyebiliriz ki, şayet anlaşma dahilî hukuk hükümlerine aykırı hükümler sevketmiş ise, kendi tatbik sahası bakımından kanunun uygulama alanını sınırlamış olur. Yani anlaşma mer'iyette kaldığı müddetçe kanun hükümleri anlaşmanın tarafları arasında tatbik edilmeyecektir ⁴². Bu mesele ile ilgili olarak, bazı devletlerin geri verme kanunlarında hükümlere tesadüf etmek mümkündür. Ezcümle 14 Haziran 1908 tarihli Norveç Geri Verme Kanununa göre, Norveçin diğer devletlerle akdedeceği mukaveleler bu kanun hükümlerine aykırı hükümler ihtiva edemez. Buna rağmen, kanunun 25. maddesinin 2. fıkrasına göre, mevcut mukavelelerin hükümleri ile kanun arasında tenakuz olsa dahi, mukavele hükümleri tatbik edilir ⁴³.

Bu meseleyi Türk hukuku bakımından ele alacak olursak, bilhassa Avrupa sözleşmesi ile suçluların geri verilmesi müessesesini tanzim etmiş olan Ceza kanunumuzun 9. maddesinin karşılıklı durumları bakımından mesele önem taşır. Şunu derhal söyliyelim ki, geri vermenin esas şartları bakımından sözleşme hükümleri ile 9. madde arasında bir zıddiyet yoktur. Fakat suçluların geri verilmesi usulüne dair, sözleşmenin 22. maddesi, sözleşmedeki aksine hükümler müstesna olarak, iade talep edilen taraf kanununun tatbik edileceği hükmünü koyduğu ve sözleşmenin 1. maddesi ise, «aranan şahısları karşılıklı olarak teslim etmeyi taahhüt ederler» dediğine göre, Ceza kanununun 9. maddesinin 5. fıkrasıyla hükûmete verilen taktir hakkı, bu sözleşmenin tarafları olan devletler yönünden tatbik edilemeyecektir ⁴⁴.

yasalar, Kitap IV, Ankara, 1954, s. 1178»; Guatemala (m. 26) «*Lütem*: II, Ankara, 1953, s. 559»; İtalya (m. 26) «*Lütem*: III, 1953, s. 913».

41) Bu hususta Bk. *Özgen* : s. 15 ve d.; *Doğanay* : s. 38 ve d.

42) *Dönmezer - Erman* : s. 1144.

43) *Andenaes* : s. 279.

44) *Dönmezer - Erman* : s. 1146.

Yukarıda vazetmiş olduğumuz ikinci meseleye, yani devletler arasındaki mukavelenin atıf yaptığı millî kanunun sonradan tâdil edilmesi meselesine gelince, bu konuda iki görüşün mevcudiyetini müşahade etmekteyiz:

Bir görüşe göre ⁴⁵, bu durumda tatbik edilecek kanun, anlaşmanın inikadı anında mevcut olan kanun olup, kanunun tâdil edilen şekli tatbik edilmez. Çünkü taraflar anlaşmanın inikadı anındaki mevcut hükümlere göre kendilerini bağlamışlardır. Buna mukabil, kanaatimizce daha isabetli olan ikinci görüşe göre, nazarı itibara alınacak kanun, geri verme talebi hakkında karar verileceği andaki kanundur. Çünkü geri verecek olan devletin meseleyi kendi mevcut olmayan hukukuna göre çözmesi istenemez ⁴⁶.

§ 5. GERİ VERMENİN ŞARTLARI

Burada esas olarak, Türk geri verme hukukunun kaynaklarına göre, hangi şartların mevcudiyeti halinde geri vermenin mümkün olabileceğini inceleyeceğiz. Fakat bunun yanısıra, mukayeseli hukuktaki durumun da ne olduğunu belirtmeye çalışacağız.

Bu şartları maddî şartlar ve şekli şartlar «veya usulî şartlar» olarak ikiye ayırmak yerinde olacaktır, sanıyoruz ⁴⁷.

I — Maddî şartlar :

A. Kaide : Geri vermeye konu teşkil edebilen suçlar.

Hangi suçların geri vermeye konu teşkil edebileceği devletler arasında yapılan anlaşmalarda gösterilmektedir. Bu ameliye yapılırken şu sistemlere uygun olarak hareket edilir :

1 — Suçluları sayma sistemi «Die Enumerationsmethode».

Bu sisteme göre, geri vermeye konu teşkil edebilecek suçlar teker, teker sayılır. Bu sistemin faydası, sarih olarak suçları göstermesindedir. Şayet anlaşmada bu sistem tatbik edilmişse, tarafların kanunlarını incelemeden hangi suçlardan dolayı geri vermenin mümkün olabileceği anlaşılır ⁴⁸.

45) *Schultz* : s. 144.

46) *Doğanay* : s. 39.

47) *Schultz* : s. 149.

48) *Schultz* : s. 262 - 263.

Bu faydasına mukabil, sistemin bir çok mahzurları vardır. En önemli mahzuru, tatbiki zorluklar doğurmasıdır. Gerçekten anlaşmaya taraf olan devletlerin kanunlarında mevcut terim farkları, tavsif ihtilâflarının ortaya çıkmasına sebep olabileceği gibi, gene bu terim farklarının mevcudiyeti sebebiyle suçların tam bir listesini yapmak imkânı da hasıl olmaz ⁴⁹.

2 — Cezaların asgarî hadlerini gösterme sistemi. «Die Eliminationsmethode».

Objektif bir esasa dayanan bu sistem mucibince, suçun karşılığı olan ceza esas tutulur ve muayyen bir hadden daha fazla cezayı gerektiren suçlar geri vermeye konu teşkil ederler ⁵⁰.

Bir çok milletlerarası kongrelerde ve bazı devletler arasında imzalanan suçluları geri verme anlaşmalarında bu sistemin tercih edildiği görülmektedir ⁵¹. Avrupa sözleşmesinde aynı sistemi kullanmıştır.

Bu izahlardan sonra, Avrupa sözleşmesine göre, geri vermeye konu teşkil edebilecek suçların nelerden ibaret olduğunu görelim:

Sözleşmenin 2. maddesinin 1. fıkrası şöyledir: «gerek geri vermeyi talep eden tarafın ve gerek kendisinden geri verme talep edilen tarafın kanunlarında en aşağı bir sene müddetle hürriyeti bağlayıcı mahiyette bir cezayı veya emniyet tedbirini veya daha ağır mahiyette bir cezayı gerektiren fiiller suçlunun geri verilmesini icap ettirir. Geri vermeyi talep eden tarafın ülkesinde bir cezaya yahut bir emniyet tedbirine mahkûmiyet tahakkuk ettiği taktirde, hükmedilen müeyyidenin müddeti en az dört ay olmak icabeder.». Bu maddenin tetkikine girişmeden evvel şu hususu belirtelim ki, bahis konusu bu fıkranın sonuncu cümlesi bakımından türkçe metin ile ingilizce metin arasında fark vardır ve bu fark bir tercüme hatasından ileri gelmektedir. Türkçe metinde son cümle şöyledir: «İadeyi talebeden tarafın ülkesinde bir cezaya mahkûmiyet hükmü veya mevkufiyet kararı verilmişse, verilen ceza en aşağı dört aylık olmalıdır.». Görüleceği üzere ingilizce metnin, daha evvel verdiği-

49) *Gözübüyük* : Devletlerarası Ceza Hukuku, s. 96.; *Özgen* : s. 44.; Suçluları sayma sistemine misal olarak, Türkiye ile Belçika, İsviçre ve A.B.D. arasındaki anlaşmaları gösterebiliriz.

50) *Schultz* : s. 264.

51) Türkiye ile İran, Irak, Yugoslavya arasında aktedilmiş anlaşmalar bunlara misal olarak gösterilebilir.

miz, doğru tercümesinde «emniyet tedbiri» tâbiri mevcut iken, yapılan tercüme hatası neticesi bu tâbir yerine «mevkufiyet» tâbiri kullanılmıştır. Halbuki ingilizce metinde mevcut «detention order» emniyet tedbiri mânasına gelmektedir.

Bu hususu böylece belirttikten sonra fıkranın tetkikine girişecek olursak, sözleşmenin, suçun nevi bakımından herhangi bir tefrik yapmaksızın, genel olarak «suç» için geri vermeyi kabul ettiğini görürüz. Buna mukabil, Ceza kanunumuzun 9. maddesi sadece cürümler bakımından geri vermeyi kabul etmektedir. Böylece sözleşme bu konuda, Ceza kanunumuza nisbetle genişlik arz etmektedir.

Suçların nevi bakımından herhangi bir tefrik yapılmamasına mukabil, daha evvelce de belirttiğimiz gibi, muayyen bir haddin yukarısında cezayı icabettiren suçların geri vermeye konu teşkil edebileceği kabul edilmiştir. Ancak sözleşme bu asgarî haddi tesbit ederken, sanığın geri verilmesi ile mahkûmun geri verilmesini birbirinden ayırmıştır:

a — Sanığın geri verilmesi:

Şayet, ika edilen fiilden dolayı henüz bir mahkûmiyete hükmedilmemişse, geri vermenin mümkün olabilmesi için, bu fiilin gerek talepte bulunan ve gerekse kendisine talepte bulunulan devletlerin kanunlarına göre en aşağı bir sene müddetle hürriyeti bağlayıcı mahiyette bir cezayı veya aynı mahiyette bir emniyet tedbirini icabettirmesi gerekir. Burada karşımıza çıkan mesele, ceza kanunlarında cezaların asgarî ve azamî hadleri gösterilmişse, bu bir senelik kıstasta hangi had esas alınacaktır? Sözleşmenin türkçe metninden bu husus anlaşılammakta ise de, Sözleşmenin 32. maddesine göre muteber olan ingilizce metninden bu hadlerden esas alınacak olanın azamî had «maximum period» olduğu anlaşılmaktadır⁵².

b — Mahkûmun geri verilmesi:

Sanıkların geri verilmesinde durum yukarıda arzettiğimiz gibi olduğu halde, işlenen suçtan dolayı bir mahkûmiyete hükmedilmişse, bu durumda verilmiş olan cezanın en aşağı dört aylık bir ceza olması gerekir. Yalnız şunu hemen söyleyelim ki, bu müddet mahkûmiyet kararını vermiş olan devlet bakımındandır, yoksa talepte

52) Erem, F. : Türk Ceza Hukuku, c. I, 6. Bası, Ankara, 1962, s. 135.

bulunulan devlet bakımından gene de bir yıllık hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektirmesi lâzımdır ⁵³.

Bu müddetler Avrupa sözleşmesinde böyle olduğu gibi, Türkiyenin muhtelif devletlerle aktettiği geri verme mukavelelerinde de hemen hemen aynıdır.

Avrupa sözleşmesinde aranılan bu bir senelik ceza müddeti şartı mürtabit suçlar bakımından aranmamaktadır. Sözleşmenin 2. maddesinin 2. fıkrası gereğince, şayet geri verme talebi müteaddit fiiller hakkında ise ve bunlardan bir kısmı bir senelik ceza müddeti şartına uymamakta ise, talepte bulunulan devlet bu fiillerden dolayı da isterse geri verebilecektir ⁵⁴.

Geri vermeye konu teşkil eden suçların nelerden ibaret olduğunu bu şekilde belirttikten sonra, suça teşebbüs ve iştirak hallerinde de geri vermenin mümkün olduğunu söylemek isteriz ⁵⁵. Türkiyenin muhtelif devletlerle akdettiği mukavelelerde bu hususta sarahat mevcuttur ⁵⁶.

B. İstisnalar :

Yukarda belirttiğimiz suça taallük eden kaidenin bir takım istisnaları mevcuttur. Bu istisnaları suçla ilgili istisnalar ve şahısla ilgili istisna olarak ikiye tefrik etmek mümkündür:

1 — Suçla ilgili istisnalar.

Bu istisnaları, Türk geri verme hukukunun kaynaklarına dayanarak şu şekilde tesbit edebiliriz:

a) Şayet talep eden veya edilen Devlette, suçun takip edilmesine mani olan bir durum mevcutsa sanık veya hükümlü geri verilemez.

53) *Dönmezer - Erman* : s. 1148.

54) *Özgen* : s. 50.

55) Bu konu için Bk. *Doğanay* : s. 49 ve de.; *Schultz* : s. 274.

56) Suça iştirakin de geri vermeğe tâbi olduğu hususunda sarahati ihtiva eden mukaveleler; Belçika: 2. m., 3. f.; Irak: m. 3; Bulgaristan: m. 3; Macaristan: m. 3; Çekoslovakya: m. 3; Yunanistan: m. 3, 1. f.; Yugoslavya: m. 2, f. 3; İsviçre: m. 3, f. 3; Almanya: m. 3, f. 2; A.B.D.: m. 2, f. 1.

Suçta teşebbüsün de geri vermeye konu teşkil edeceği hususunda sarahati muhtevi mukaveleler; Yunanistan: m. 1, f. 1; Çekoslovakya: m. 3; Macaristan: m. 3; Bulgaristan: m. 3; Irak: m. 3; İtalya: m. 2, f. 3; Belçika: m. 2, f. 2; Yugoslavya: m. 2, f. 3; İsviçre: m. 3, f. 3; A.B.D.: m. 2, f. 1; Almanya: m. 2, f. 2; Suriye protokolü: m. 2, f. 2.

Takibe mani olan ve dolayısıyla geri verilme imkânını ortadan kaldıran bu haller, zaman aşımı, şikâyete tâbi suçlarda şikâyetin mevcut olmaması ve umumî aftır⁵⁷. Bu konuda Avrupa sözleşmesinde sadece zaman aşımı bakımından hüküm vardır «m. 10».

b — Bir fiilden dolayı ancak bir defa takip yapılabilmesi ve karar verilebilmesi «non bis in idem» kaidesi sebebiyle şayet geri verilmesi talebedilen suçlunun fiili hakkında, kendisine talepte bulunulan devlet adlî makamlarınca, nihaî bir karar verilmişse, geri verme mümkün değildir⁵⁸.

c — Talepte bulunulan devletin kaza hakkı olması veya suçun onun ülkesinde işlenmiş sayılması halinde de geri verme talebi reddedilir⁵⁹. Bu hususta Avrupa sözleşmesinin 7. maddesinde de sarahat vardır. Şöyle ki, geri verme talebedilen taraf mevzuatına göre, kısmen veya tamamen kendi ülkesinde veya ülkesi addolunan bir mahalde işlenmiş sayılan bir suçtan dolayı, talebedilen şahsı geri vermiyebilecektir. Buna mukabil suç gerek talebeden ve gerekse kendisinden talebedilen devletlerin ülkeleri dışında işlenmiş ise, bu durumda geri verme talebinin kabulü icap eder. Ancak talebedilen devlet mevzuatı bu suçun ülkesinde takibine müsait ise, geri verme reddedilebilir.

d — Şayet geri verme talebinin konusu sırf askerî bir suç ise, gene böyle bir talep kabul olunamaz. Bu hususta da, gerek Ceza Kanunumuzun 9. maddesinin 4. fıkrasında ve gerekse Avrupa Sözleşmesinin 4. maddesinde sarahat mevcuttur⁶⁰.

e — Suçluların geri verilmesi kaidesinin tatbikat ve doktrinde rastlanılan bir istisnası da basın suçlarıdır.

Basın suçları umumiyetle sırf basın suçları ve nisbî basın suçları olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan nisbî basın suçları esas itibarile adî suçlar olup, bu adî suçların işlenmesinde basın vasıta olarak bulunmaktadır. Buna mukabil sırf basın suçları sadece basınla işlenebilen ve basılı olarak kalan suçlardır⁶¹.

57) Doğanay : s. 59.; Schultz : s. 327.; Özgen : s. 40.; Dönmezer - Erman : s. 1149 - 1150.

58) Doğanay : s. 117.; Özgen : s. 117.; Dönmezer - Erman : s. 1150.

59) Gözübüyük : Devletlerarası Ceza Hukuku, s. 97.; Dönmezer - Erman : s. 1150.

60) Schultz : s. 472.; Doğanay : s. 98.; Dönmezer - Erman : s. 1151.

61) Schultz : s. 474.; Doğanay : s. 102.

Avrupa Sözleşmesinde, sırf olsun nisbî olsun basın suçları hakkında hüküm yoktur, yani bu suçlardan dolayı geri verme mümkündür. Aynı şekilde Ceza Kanunumuzun 9. maddesinde de bu suçların geri vermeğe konu olmayacağına dair bir hüküm mevcut değildir. Buna mukabil bazı anlaşmalarda ezcümle İsviçre, İtalya, Irak, Yunanistan ve Bulgaristan ile akdedilen anlaşmalarda basın suçlarından dolayı geri vermenin mümkün olmayacağı belirtilmiştir.

f — Gayet geniş bir şekilde «devletin malî egemenliğine karşı işlenen suçlar» olarak tarif edilebilen ⁶² malî suçlar bakımından geri vermenin cereyan etmeyeceği bazı geri verme anlaşmaları ile kabul edilmiştir. Avrupa Sözleşmesinin 5. maddesi de «vergi, resim, kambiyo ve gümrük mevzularında işbu sözleşmedeki şartlara tevfi kan suçluların geri verilmesi, ancak her suç veya suç kategorisi için bu hususun âkid taraflar arasında kararlaştırılmış olması halinde mümkündür» demek suretile, malî suçlardan dolayı geri verilmezliği esas olarak kabul etmiş ve ancak bunun aksinin taraflarca kararlaştırılabileceğini beyan etmiştir. Sözleşmede mevcut bu hükme mukabil, Ceza Kanunumuzun 9. maddesinde bu hususta herhangi bir hüküm yoktur. Türkiye'nin akdetmiş olduğu bazı anlaşmalarda ise, malî suçlardan dolayı geri verme kabul edilmemiştir ⁶³.

g — Suçluların geri verilmesinin en önemli istisnası siyasî suçlardır.

Biz burada siyasî suçlar hakkında tafsilâta girecek değiliz ⁶⁴. Sadece bir iki önemli noktaya temas etmekle iktifa edeceğiz.

Siyasî suçlardan dolayı geri vermenin cereyan etmeyeceği kaidesini ilk olarak benimsiyen devlet İngiltere'dir. Buna mukabil bu kaideyi ilk defa kanunlaştıran devlet ise, 1 Ekim 1833 tarihli kanun ile Belçikadır ⁶⁵. Bugün bütün geri verme kanunlarında ve devletler arasında akdedilen anlaşmalarda siyasî suçlardan dolayı geri vermenin mümkün olmadığına dair sarahat mevcuttur. Bu kanunlar ve anlaşmalar aynı zamanda siyasî suçtan ne anlaşılacağını belirtmektedirler. Bunlara bir misal olarak 23 Aralık 1929 tarihli Alman

62) Doğanay : s. 100.

63) Almanya, Yugoslavya, Yunanistan, Belçika ve İsviçre anlaşmaları.

64) Siyasî suçlar konusunda geniş bilgi için Bk.: Schultz : s. 407 ve de.; Fenwick : s. 335 ve de.; Doğanay : s. 80 ve de.; Dönmezer - Erman : s. 1151 ve de.; Özgen : s. 67 ve de.; Erem : s. 137 ve de.; Taner : s. 108 ve de.; Armaoğlu : s. 1590 ve de.

65) Armaoğlu : s. 1598.

Geri Verme Kanununun 3. maddesinin 2. fıkrasındaki tarifi zikre-
delim, bu maddeye göre «siyasî suçlar, devletin mevcudiyet ve em-
niyetine, devlet reisine veya devlet reisi vazifesinde bulunan hükû-
met azâsına, meclis azâlarına, mahallî ve umumî seçimlere karşı
yahut yabancılarla olan dostane münasebetlere karşı doğrudan doğ-
ruya işlenen suçlardır»⁶⁶.

Siyasî suçlardan dolayı geri verme kabul edilmemekle beraber,
bunun da bazı istisnaları mevcuttur. Ezcümle tedhişçilik fiilleri,
anarşist suçlar, insanlığa karşı işlenen suçlar ve harp suçlarından
dolayı geri verme kabul edilmektedir⁶⁷. Gene siyasî suçlardan do-
layı geri vermenin cereyan etmeyeceği prensipinin bir istisnası da,
ilk defa Belçika kanunu ile kabul edilmiş olduğu için «Belçika şar-
tı» olarak isimlendirilen şarttır. Buna göre devlet reislerine veya
ailesi efradına karşı işlenen tecavüz fiilleri siyasî suç olarak sayıl-
mamakta ve failleri geri verilmektedir⁶⁸. Bu şarta bugün bazı an-
laşma ve kanunlarda tesadüf edilmektedir. Bir misal olarak 1908
tarihli Norveç Geri Verme kanununun 3. maddesinin 2. fıkrasını gös-
terebiliriz. Bu fıkra mucibince, şayet suç devlet reisinin veya aile-
sinden bir ferdin öldürülmesi veya yaralanması suçu ise, bu suç bir
siyasî suça murtabit olmamak şartı ile geri verme caizdir⁶⁹.

Türkiye'de geri verme hukukunun kaynaklarını tetkik edecek
olursak, gerek Ceza kanunumuzun 9. maddesinin 4. fıkrasında ve ge-
rekse Avrupa Sözleşmesinin 3. maddesinin 1. fıkrasında siyasî suç-
ların veya siyasî suçlara murtabit suçların geri verme muamelesi-
ne konu olamayacağı hususunda sarahat mevcuttur. Keza Belçika
şartına da Avrupa Sözleşmesinde (m. 3, f. 3) ve İsviçre ile olan an-
laşma hariç bütün anlaşmalarda yer verilmiştir⁷⁰.

2 — Şahısla ilgili istisna (vatandaş geri verilmez) :

Vatandaşın geri verilmezliği prensipi bugün bazı devletler ha-
riç umumiyetle kabul edilen bir prensiptir. Durum böyle olmasına
rağmen gerek nazariyat sahasında ve gerekse bazı kongrelerde bu
prensipin aleyhinde bir cereyan doğmuştur. Ezcümle Devletler hu-

66) *Dalcke, A. - Fuhrmann, E. - Schäfer, K. : Strafrecht und Straf-
verfahren, Berlin, 1961, s. 1821.*

67) *Özgen : s. 89 ve. de.*

68) *Armaoğlu : s. 1604 ve. de.*

69) *Andenaes : s. 280.*

70) *Özgen : s. 105.*

kuku enstitüsünün 1880 Oxford toplantısında, Beynelmilel Ceza Hukukunun Birleştirilmesi cemiyetinin 1930 Bruxelles, 1935 Kopenhag toplantılarında vatandaşların da geri verilmesi hususunda bir cereyan doğmuş ve bunlardan sonuncusunda mütekabiliyet şartı ile vatandaşın geri verilmesi kabul edilmiştir ⁷¹.

Yukarda da belirttiğimiz gibi bugün bazıları hariç devletler vatandaşlarının geri verilmesini kabul etmemektedir. Vatandaşlarının geri verilmesini kabul eden devletler ise, İngiltere, A.B.D. ve İtalya'dır. Bunlardan İngiltere ve A.B.D. mütekabiliyet şartı ile vatandaşlarını geri vermektedirler. Bu devletlerin böyle hareket etmelerinin sebebi «sırf mülklik» prensipini benimsemiş olmalarıdır ⁷². 1930 İtalyan Ceza kanunu ise, esas olarak vatandaşın geri verilmezliği kaidelerini benimsemiş ise de, şayet devletlerarası anlaşmalarda aksine sarahat varsa, vatandaş geri verilebilecektir. İtalya'nın papalık'la akdettiği 11 Şubat 1929 tarihli mukavelede ve 20 Nisan 1946 deklârasyonunun 1. maddesinde bu hususta hüküm vardır ⁷³. Keza Norveç hukukuna bakacak olursak, geri verme kanununun 1. maddesi vatandaşın geri verilmesini kabul etmemekle beraber, İskandinav memleketleri arasında suçluların geri verilmesini kolaylaştırmak için 1953 den beri yapılan çalışmalar neticesi 1959 da bazı şartların tahakkuku halinde Norveç vatandaşlarının geri verilmesi kabul edilmiştir ⁷⁴.

Gerek tatbikatta ve gerekse nazari sahada vatandaşın geri verilmezliği prensibi aleyhine mevcut bu cereyanın dayandığı ana fikir, vatandaşın da suç işlediği takdirde yabancılar gibi geri verilmesinin gerek suçla mücadele ve gerekse ceza takibatı bakımından faydalı olmasıdır. Bu yüzdendir ki, kanaatimizce, eğer vatandaşın işlediği suçdan dolayı vatani olan devletde muhakeme edilmesi o devlet mevzuatına göre mümkün ise, onun geri verilmesine artık lüzum olmayacak ve bu vaziyette vatandaşın geri verilmezliği prensibi vatandaşların cezasız kalmasını temin eden bir prensip olduğu tenkidine maruz kalmıyacaktır. Durum böyle olmayıp da, o devletin mevzuatına göre vatani dışında suç işlemiş bir vatandaşın muhake-

71) *Taner* : s. 273, dipnot. 1.; *Erem* : s. 142.; *Özgen* : s. 60.; *Günay, M.*: Teb'anın İadesi meselesi (İzmir Barosu Der. sy. 56/2, Haziran 1956, s. 15).

72) *Fenwick* : s. 333.; *Dönmeer - Erman* : s. 1171.

73) *Perseo, T.* : Il Codici Penale e di procedura penale, in appendice: 200 Leggi speciali, Piacenza, 1961, s. 46.

74) *Andenaes* : s. 279 - 280.

me edilmesi imkânı yoksa, vatandaşın dahi geri verilmesi yerinde olacaktır.

Vatandaşın geri verilmemesi prensipi karşımıza bazı meseleler çıkartmaktadır. Bu meselelerden birincisi, geri verilmesi talep olunan kimsenin fiili ika ettikten sonra tabiiyet değiştirmesi mümkün olduğuna göre, bu gibi durumlarda hangi andaki tabiiyet esas alınacaktır? Bu hususta müelliflerce çeşitli görüşler ileri sürülmüştür⁷⁵, bazılarına göre fiilin işlendiği an esas alınmalıdır⁷⁶, çünkü bir kimse suç işledikten sonra sırf cezadan kurtulmak için tabiiyetini değiştirebilir. Bu sebeple fiilin işlendiği andaki tabiiyet esas alınmalıdır. Buna mukabil diğer bazı müelliflere göre⁷⁷ ise, geri verme bakımından vatandaşlığın kazanıldığı an ehemmiyetli değildir, bu sebeple en son ana, yani geri vermenin icra edildiği andaki tabiiyete bakmak gerekir.

Kanaatimizce, bugün hiç olmazsa Avrupa Sözleşmesine taraf olan devletler bakımından, bu Sözleşmenin 6. maddesinin c bendinin sarahati karşısında artık yukardaki münakaşaların bir kıymeti kalmamıştır. Gerçekten Sözleşme «geri verilecek şahsın tabiiyeti, geri verme kararının verileceği anda takdir edilir. Bununla beraber, tabiiyet geri verme kararı ile fiilen teslim tarihi arasında iktisap edilmişse, kendisine talepte bulunulan taraf bu maddenin a bendindeki hükümden faydalanabilir» demek suretile geri verme kararının verileceği andaki vatandaşlığın esas alınacağını kabul etmiştir. Gene Sözleşmeye göre, geri verme kararı verildikten sonra vukua gelecek tabiiyet değişiklikleri geri verme bakımından bir mani teşkil etmiyecektir. Fakat bu durumda dahi kendisinden talepte bulunulan taraf, geri verme kararından sonra kendi tabiiyetine geçmiş olan şahsı geri vermeyebilir⁷⁸.

Vatandaşın geri verilmezliği prensipinin karşımıza çıkardığı ikinci mesele, çifte tabiiyet ve vatansızlık halinde durumun ne olacaktır. Kanaatimizce, geri verilmeyecek olan «vatandaş» olduğuna göre, vatansızların geri verilmemesi diye bir şey yoktur. Keza çifte tabiiyet bakımından da aynı şekilde düşünmek lâzımdır, yani yabancı tabiiyette olan şahıs aynı zamanda talebedilen devletin va-

75) *Doğanay* : s. 109.

77) *Doğanay* : s. 109.; *Gözübüyük* : Devletlerarası Ceza Hukuku, s. 98.; *Taner* : s. 239.

77) *Schultz* : s. 486 - 487.

78) *Dönmezer - Erman* : s. 1177.

tandaşı ise, diğer tabiiyetleri göz önüne almaksızın vatandaş olarak kabul etmek ve dolayısıyla geri vermemek gerekir ⁷⁹.

Nihayet şu hususu da belirtelim ki, vatandaşın geri verilmezliği prensibi tatbik edilirken kimin Türk olduğuna Ceza Kanununun 9. maddesinin 3. fıkrası gereğince geri verilmesi talebedilen şahsın Türkiyede bulunduğu mahal Asliye ceza mahkemesi karar verecektir. Mahkeme tetkikatını yaparken Ceza Kanununun meriyetine müteallik kanunun 2. maddesi gereğince, İçişleri Bakanlığı tarafından nazara alınmakta olan vesikalara dayanması gerekir. Yoksa diğer bazı delillere dayanarak bir karar veremez. Şayet bu vesikaların sakatlığı iddia ediliyorsa, bu iddianın ileri sürüleceği yer Devlet Şûrasıdır ⁸⁰.

II — Şeklî şartlar :

Yukarıda incelemiş bulunduğumuz maddî şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini araştırmak ve suçlunun geri verilmesini mümkün kılmak için bir takım usulî şartlara da ihtiyaç vardır. Bu usulî şartlardan bir kısmı suçlunun geri verilmesini talebeden devletçe tahakkuk ettirilmesi lâzım geldiği halde, diğer bir kısmı kendisinden talepte bulunulan devlet tarafından tahakkuk ettirilir.

Suçluların geri verilmesinde, devletler arasındaki münasebetler diplomatik sahada teessüs eder. Bu hususu Avrupa sözleşmesinin 12. maddesinin 1. bendi de «Geri verme talebi yazılı olarak ve diplomatik yoldan yapılacaktır...» demek suretile belirtmiştir. Fakat aynı bendin ikinci cümlesi, taraflar arasında doğrudan doğruya anlaşma yapılarak başka bir talep şeklinin tesbit edilebileceğini beyan etmektedir. Tatbikatta da bazı mukavelelerde adlî makamların doğrudan doğruya temasa geçmek suretile geri vermeyi tahakkuk ettirebileceklerine dair hükümler mevcuttur. Bunlara misal olarak, İtalyanın, A.B.D. ve Uruguay ile aktettiği mukaveleleri gösterebiliriz ⁸¹.

Geri vermeyi talebeden devletin ilk olarak bir geri verme taleptenamesi vücuda getirmesi gerekir. Bu taleptenameye ne gibi evrakın ilâvesi lâzım geldiğini Avrupa sözleşmesinin 12. maddesinin 2. bendi göstermektedir. Buna göre geri verme taleptenamesine;

79) Doğanay : s. 108.; Özgen : s. 64.

80) Duran : s. 600.; Özgen : s. 66, 131.

81) Dönmezer - Erman : s. 1179.

a — Geri verme talebinde bulunan tarafın kanunlarına uygun surette isdar edilmiş ve infaz kabiliyetini haiz bir mahkûmiyet kararının veya tevkif müzekkeresinin yahut aynı tesiri hazi diğer bir kararın aslı veya tasdikli sureti,

b — Geri verme talebine sebep olan fiillerin işarı. İka edildikleri yer ve zaman, hukukî tavsifleri ve bunlara tatbik edilecek kanunî hükümler mümkün olduğu kadar sarıh bir şekilde gösterilecektir,

c — Tatbik edilecek kanunî metinlerin bir sureti veya bu mümkün değilse tatbik edilecek hukukun izahı ve ayrıca geri verilmesi istenilen şahsın mümkün olduğu kadar sarıh eşkali ile milliyeti ve hüviyetini tesbite yarıyacak diğer mütemmim malûmat, eklenecektir.

Türkiye tarafından bir suçlunun geri verilmesinin talebedilmesi sözkonusu ise, ilk teşebbüs C. Savcısından gelecek ve savcı yukarıdaki malûmatı ve vesikaları toplıyarak bunu Adalet Bakanlığına yollıyacaktır. Şayet bu bakanlıkça talep uygun görülürse, evrak, Dışişleri Bakanlığına gönderilir ve bu bakanlıkça da tetkik edildikten sonra, uygun görüldüğü taktirde geri verme talebinde bulunulacak devletteki Türk konsolosluğuna gerekli talimat verilerek, geri verme talebinde bulunması istenilir ⁸².

Bir suçlunun geri verilmesi talebinde normal olarak takip edilecek yol bu olmakla beraber, bazı gecikmeler neticesi şahsın kaçması ihtimali mevcutsa talepten evvel şahsı tevkif imkânı mevcut olmalıdır. Tatbikatta da bu yola müracaat edilmektedir. Fakat bu şekildeki tevkiften sonra muayyen bir müddet içinde talepname tevdi edilmezse şahıs serbest bırakılır ⁸³.

Kendisinden talepte bulunulan devletçe yapılacak muamelelere gelecek olursak, talepname bu devlete gelince, gerekli inceleme yapılarak netice tâyin edilir. Bu incelemenin yapılması bakımından, devletlerce tatbik edilmekte olan sistemler muhteliftir ⁸⁴.

82) *Dönmezer - Erman* : s. 1180.

83) *Fenwick* : s. 331.; *Doğanay* : s. 143.; Avrupa sözleşmesinin 16. maddesinde de bu hususta hüküm vardır.

84) *Taner* : s. 246 v.d.; *Dönmeer - Erman* : s. 1183 v.d.; *Gözübüyük* : Devletler Arası Ceza Hukuku, s. 102.; *Özgen* : s. 127.

a — Adlî Sistem : Bu sisteme göre, talebin incelenmesi tamamen adlî yoldan icra edilir ve hükûmet mahkemenin vereceği kararlarla bağlıdır. Bu sistemin tatbik edildiği memleket İngilteredir.

b — İdarî Sistem : Belçika ve Hollanda'da tatbik olunan bu sistemde, talebi inceleme hususunda mahkemenin herhangi bir yetkisi yoktur. Talep tamamen idarî makamlarca tetkik olunur ve bundan sonra hükûmet tarafından kabul veya reddedilir.

c — Adlî - İdarî sistem : Bu sistemde, talepname iki safhada tetkik edilir. Birinci safhada mahkeme tetkikatını yapar ve karar verir, verdiği karar talebin reddine dair ise, bu karar hükûmeti bağlar. Buna mukabil mahkemece verilen karar, talebin kabulüne dair ise, bu halde idare tetkikatını yapar ve şahsı geri verir veya vermez, yani talepten kabulü kararı hükûmeti bağlamaz. Fransa'da ve İtalyada tatbik edilen bu sistemi, Türk hukuku da Ceza Kanunumuzun 9. maddesi ile kabul etmiştir⁸⁵.

Şimdi Türkiyeye bir geri verme talebinde bulunulduğu zaman ne gibi muameleler yapılacağını görelim⁸⁶; Böyle bir talep diplomasi yoluyla Dışişleri Bakanlığımıza geldiği vakit, bu bakanlık talepnameyi mukaveleler ve Avrupa sözleşmesi hükümlerini dikkate alarak tetkik eder. Şayet esas itibariyle bu talepname kabul edilebilecek mahiyette ise, Adalet Bakanlığına, Adalet Bakanlığı da talepnameyi suçlunun bulunduğu mahallin asliye ceza mahkemesine havale edilmek üzere o yer savcısına gönderir. Talepname mahkemeye gelince, şu hususları araştırır:

a — Geri verilmesi talebedilen şahsın Türk vatandaşı olup olmadığı.

b — Suçun siyasî, askerî veya bunlara mürtabit suçlardan bulunup bulunmadığı.

c — Avrupa sözleşmesine veya şahsı talebeden devletle Türkiye arasında mevcut mukaveleye nazaran suçun geri vermeye konu olabilip olamayacağı.

Mahkeme bu hususları umumî hükümler dairesinde ve ihtilâflı kaza esasına göre alenî olarak inceler. Neticede, geri vermeye cevaz olup olmadığı hakkında bir karar verir⁸⁷. Bu C. Savcısı kanalı ile

85) Özgen : s. 130.

86) Bu konuda geniş bilgi için Bk. *Dönmezer - Erman* : s. 1186 v.d.

87) Temyiz mahkememize göre, bu karar temyiz edilemez «4. CD. 26.12. 1932 tarih ve E. 11706, K. 10255 sayılı kararı (Özgen : s. 134)».

Ceza işleri umum müdürlüğüne gönderilir, umum müdürlük bir kararname hazırlıyarak bunu Bakanlar Kuruluna sunar. Eğer mahkemenin kararı menfî ise, Bakanlar Kurulunu bağlar. Buna mukabil karar müsbetse, Bakanlar Kurulu suçluyu geri verip vermemekte muhtardır. Ancak, talep eden devlet Avrupa sözleşmesine taraf olan devletlerden ise, daha evvelce de belirttiğimiz gibi, şartların tahakkuku halinde hükümetin takdir hakkı artık yoktur.

§ 6. GERİ VERMENİN NETİCELERİ

Yukarıda tafsilâtını verdiğimiz usule uygun olarak hareket edilmek suretile ,hakkında geri verme kararı verilen kimse, evvelce iki devlet tarafından tesbit edilen bir yerde talep eden devlet memuruna teslim edilir. Bu muamele icra edilirken, şayet ilgili devletlerin ülkeleri bitişik değil ise, suçlu arada bulunan devletlerin topraklarından geçirilmek suretile teslim edilir. Fakat bu durumda suçluyu istiyen devletin, arada bulunan devletlere de suçluyu geri verme talepnameşi göndermesi ve önceden bu devletlerin de muvafakatini alması gerekir⁸⁸.

Geri verme talebi kabul edilerek suçlu kendisine teslim edilen devlet, şayet şahıs sanık ise, onu muhakeme edecek, buna mukabil mahkûm ise, cezasının infazı cihetine gidecektir⁸⁹. Fakat bunu yaparken, suçluyu teslim alan devlet tamamen serbest değildir. Selâhiyeti geri verme tasarrufunda açık olarak gösterilen fiillerden dolayı da takibat yapabilmeye veya cezanın çektirilmesi söz konusu ise, gene geri verme tasarrufunda gösterilen mahkûmiyetin çektirilmesine inhisar eder. İşte teslim alan devletin uymakla mükellef olduğu bu hususlara «Geri vermede hususilik prensibi» adı verilir⁹⁰.

Bu prensip ilk olarak 1950 yılında İspanya ile Fransa arasında aktedilen geri verme anlaşmasında yer almıştır⁹¹. Türkiyenin çeşit-

88) *Gözübüyük* : Devletler Arası Ceza Hukuku, s. 100.

89) Geri verilen şahsın cezasının infazında, geri veren devlet makamlarınca yakalandığı andan itibaren bilfiil tahdit edilen hürriyeti göz önüne alınacak ve mahkûmiyetinden mahsup edilecektir (Bu konuda Bk. *İçel, K.* : Mevkufen Geçen Müddetin Ceza Mahkûmiyetlerinden Mahsubu, (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XXIX, sy. 3, 1963, s. 571 - 572 ve 26 no.lu dip notundaki kararlar).

90) Bu prensip için Bk. *Schultz* : s. 356 v.d.; *Dönmezer - Erman* : s. 1198 v.d.; *Doğanay* : s. 65 v.d.; *Özgen* : s. 154 v.d.

91) *Doğanay* : s. 65 dip not. 2.

li devletlerle aktettiği anlaşmalarda ve Avrupa sözleşmesinde (m. 14) de prensibe yer verilmiştir.

Prensibin muhtevasını inceleyecek olursak, bunun ilk hükmü, yukarıda da belirttiğimiz gibi, geri verilen şahsın sadece geri verilmesine sebep teşkil eden suçtan muhakeme edilmesi veya cezasının infaz edilmesidir. Şayet, teslim alan devlet, başka bir suçtan dolayı da şahsı muhakeme veya cezasını infaz edecek ise, geri veren devletin rızasını alması lâzımdır. Prensibin ikinci hükmü, geri verme konusu olan suçun nevi veya vasfının değişmesi halinde karşımıza çıkar. Eğer tahkikat ve duruşma sırasında suçun nevi değişerek geri vermeye konu olmayan suçlardan biri haline gelirse, teslim alan devlet şahsı serbest bırakmak zorundadır⁹². Böyle olmayıp da değişiklik neticesi husule gelen yeni suç nevi geri vermeye konu olabilecek bir suç ise ve cezası da diğerinden az ise, devlet takibe devam edebilir⁹³. Nevi değişikliği yerine vasıf değişikliği söz konusu ve bu değişiklik cezanın arttırılmasını mucip ise geri veren devletin rızasını almak gerekir. Buna mukabil ceza azalıyorsa, böyle bir müsaadeye lüzum yoktur⁹⁴.

Hususilik prensibi bazı şartların tahakkuku halinde sona erer. Avrupa sözleşmesine (m. 14, f. 1) göre;

a) — Geri veren devletin muvafakati ile,

b) — Şahıs nihaî olarak hürriyetine kavuştuktan sonra 45 gün zarfında, geri verildiği devlet ülkesini terketmezse veya terkettiği halde geri dönerse, hususilik prensibi sona erer. Yani bundan sonra suçluyu teslim alan devletin hâkimiyetinin tahditleri ortadan kalkar ve başka suçtan dolayı da geri verilen şahsı takip ve muhakeme edebilir.

NETİCE

Suçluların geri verilmesi ile ilgili tetkiklerimizi bitirmiş bulunuyoruz. Tetkiklerimiz esnasında gördüğümüz gibi, suçluların geri verilmesine devletler eski devirlerden beri müracaat etmelerine rağmen, bu müessesenin muayyen prensiplere bağlı hukukî bir müessesese haline gelişi ancak 19. yüzyılda mümkün olmuştur. Bu mües-

92) *Schultz* : s. 358 - 359.

93) *Taner* : s. 255.

94) *Gözübüyük* : Devletler Arası Ceza Hukuku, s. 100 - 101.

sese üzerinde Devletler Hukuku sahasında çeşitli çalışmalarda bulunulmuş ve bütün devletler bakımından müşterek bir devletler arası rejimin meydana getirilmesi için uğraşılmışsa da, bu gayretlerin bugün tam mânası ile başarıya ulaştığı söylenemez. Bu konuda ancak kısmî bir başarı olarak Avrupa sözleşmesi gösterilebilir.

Kanaatimizce, bütün devletler için müşterek devletlerarası bir anlaşmanın vücuda getirilmesi arzu edilen bir husus olduğu gibi, geri vermenin devletler arasında, diplomasi yollarına müracaat edilmeksizin adlî merciler kanalı ile tahakkuk ettirilebilen kazaî bir müessese haline gelmesi de temenniye şayandır.

Bütün bunlardan başka, Türk hukuku yönünden, geri verme müessesesini teferruatı ile tanzim eden müstakil bir suçluların geri verilmesi kanununun vücuda getirilmesi için vakit çoktan gelmiştir, sanıyoruz.

Asistan Kayıhan İÇEL

ATIF YAPILAN KİTAP VE MAKALELER

- Altuğ, Y.* — Yabancıların Hukukî Durumu, İstanbul, 1963.
- Andenaes, J.* — Das norwegische Strafrecht, (Das ausländische Strafrecht der Gegenwart, Herausgegeben von Mezger, E - Schönke, A. - Jescheck, H. H., 4. Band, Berlin, 1962).
- Armaoğlu, F. H.* — Belçika Kaidesi ve Siyasî Suçluların İadesi Meselesi, (Adalet Dergisi, Yıl: 42, Ekim, 1951, sy. 10).
- Berki, O. F.* — Devletler Hususî Hukuku, c. I, 4. Bası, Ankara, 1961.
- Bilsel, C.* — Devletler Arasında Andlaşmalar, İstanbul, 1936.
- Çağlıyan, M. M.* — Türk Ceza Kanunu, c. I, Ankara, 1962.
- Dalcke, A. - Fuhrmann, E. - Schäfer, K.* — Strafrecht und Strafverfahren, Berlin, 1961.
- Doğanay, Y. Ü.* — Das Türkische Auslieferungsrecht, Diss., Freiburg, 1956.
- Dönmezer, S. - Erman, S.* — Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku, C. II/2, 2. Bası, İstanbul, 1962.
- Duran, L.* — Türkiye Hükümetinin Suçluların İadesine Dair Kararları Üzerinde Kazaî Murakabe (Tahir Taner'e Armağan, İstanbul, 1961).
- Erem, F.* — Türk Ceza Hukuku, c. I, 6. Bası, Ankara, 1962.
- Fenwick, C. G.* — International Law, New York, 1948.
- Gözübüyük, A. P.* — Suçluların Geri Verilmesi Hukukunun Birleştirilmesi ve Geri Verme Umumî - Antlaşma Tasarısı, Ankara, 1949.
- Gözübüyük, A. P.* — Devletler Arası Ceza Hukuku, Ankara, 1959.
- Günay, M.* — Teb'anın İadesi Meselesi, (İzmir Barosu Dergisi, sy. 56/2, Haziran, 1956).
- İçel, K.* — Mevkufen Geçen Müddetin Ceza Mahkûmiyetlerinden Mahsubu, (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XXIX, sy. 3, 1963).

- Lütem, İ.* — Yeni Anayasalar, Kitap: IV, Ankara, 1954.
- Manzini, V.* — Trattato di Diritto Penale Italiano, c. I, Torino, 1920.
- Nomer, E.* — Teb'a ile Yabancı'nın Hukukî Müsavatı, İstanbul, 1962.
- Okay, S. N.* — Danıştay Karar ve İçtihatları, Ankara, 1946.
- Özgen, E.* — Suçluların Geri Verilmesi, Ankara, 1962.
- Perseo, T.* — I Codici Penale e di procedura penale, in appendice. 200, Leggi speciali, Piacenza, 1961.
- Schultz, H.* — Das schweizerische Auslieferungsrecht, Basel, 1953.
- Seviğ, M. R. - Seviğ, V. R.* — Devletler Hususî Hukuku, 3. Bası, İstanbul, 1962.